

Pisanie o kinematografii chińskiej jest jak zwiedzanie nieznanego lądu. Jeżeli nawet nie jest to pierwsza wyprawa, a podróżnik zaopatrzył się w doskonałe mapy, wytyczył kilka szlaków, wie, dokąd zmierza, to jego wyprawa będzie pełna niespodzianek. Nadal może spodziewać się nieoczekiwanych znalezisk, zagadek do rozwiązania, natknie się na szyfry i symbole, które przyjdzie mu mozolnie rozwiązywać. Czegokolwiek jednak dokona, niezależnie, jak daleko zajdzie, nie zdoła przemówić z wnętrza chińskiej kultury. Pozostanie taki, jaki przyszedł – *the distant observer*.

Monografia Chena Kaige jest moją drugą książką poświęconą chińskiemu twórcy. Moim pierwszym przewodnikiem po starych i nowych Chinach był Zhang Yimou, którego twórczość opisałam w książce *Odcienie czerwieni*¹. Była to pasjonująca przygoda intelektualna, którą natychmiast zapragnęłam powtórzyć, tym bardziej że każdy punkt dojścia okazywał się zarazem punktem wyjścia do dalszych poszukiwań. Przewrót, którego w kinie chińskim dokonała Piąta Generacja, jest jednym z tych wydarzeń, które zmieniają oblicze kinematografii, jak tego na gruncie europejskim dokonali neorealiści, a potem francuska Nowa Fala. Temu zjawisku oddano sprawiedliwość, co nie znaczy, że nikt nigdy nie kwestionował jego doniosłości, a zwłaszcza sami Chińczycy². Nie można jednak tego samego powiedzieć o twórcach. Co prawda doczekali się laurów rodzimych i zagranicznych festiwali, deszczu nagród, sukcesów u publiczności (tylko niekiedy), ale spośród wielkiej trójki – Zhang Yimou, Chen Kaige i Tian Zhuangzhuang – tylko ten pierwszy doczekał się opracowań monograficznych, i to nie w językach zapewniających szeroką dystrybucję³. Od początku mojego spotkania z kinem chińskim chciałam dogłębnie poznać twórczość każdego z nich i opisać rezultat moich studiów nad tą twórczością. Po Zhangu Yimou przyszła kolej na Chena Kaige, mam nadzieję, że napiszę także o Tianie Zhuangzhuangu.

Chen Kaige urodził się 12 sierpnia 1952 roku w Pekinie. Jego ojciec, Chen Huai'ai (1920–1994), był znanym reżyserem filmowym. Zaczynał karierę w Hongkongu, a gdy przeniósł się do Pekinu, początkowo inscenizował sztuki teatralne, następnie (od 1951) wykładał w Pekinńskiej Akademii Filmowej i w dwa lata później zajął się reżyserią filmów fabularnych, które cieszyły się uznaniem w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. Matka, Yu Lou, była znaną gwiazdą filmową. Młody Chen Kaige nie interesował się kinem, nudził się na projekcjach filmów radzieckich, na które zabierał go ojciec. Z niezmiernym zapałem natomiast czytał klasyczną literaturę chińską i obcą. Edukację zakończył bardzo wcześnie. Rewolucja Kulturalna wybuchła, gdy miał czternaście lat. Urodzony w Chińskiej Republice Ludowej, poddany indoktrynacji w elitarnej szkole dla chłopców, jak wszystkie dzieci w tych latach, uwielbiał Przewodniczącego Mao z fanatycznym oddaniem. Wstąpił do Czerwonej Gwardii, a nawet zadenuncjował własnego ojca (członka Kuomintangu w latach 1937–1945), czego przez całe życie żałował i co było dlań źródłem nieuleczalnej traumy.

Pierwszy swój film, *Ósta ziemia (Huang tudǐ)*, zrealizował w 1954, ostatnim jak dotąd jest *Pomwięcenie (Zhao shi gu er)* z 2010 roku. W ciągu tych dwudziestu pięciu lat twórczość Chena Kaige ulegała zmianom, niejednokrotnie, a przy tym radykalnie przeobrażało się również oblicze chińskiej kinematografii. Wielka trójka mimo wspólnoty pokoleniowej i wspólnoty doświadczeń z lat młodości, a także mimo podobnych ambicji – odnowienia języka filmowego – realizowała dzieła odmienne; łatwiej wskazać to, co je dzieli, niż to, co je łączy. Każdy z nich przy tym programowo tworzył filmy, które z założenia miały być do siebie niepodobne. I najczęściej były. W twórczości Chena Kaige trudno o wspólny mianownik, trudno ją także jednoznacznie klasyfikować, interpretować i oceniać. Nie można tego uczynić, posługując się metaforą linii prostej – wznoszącej lub opadającej. Jej zawite meandry krążą wśród alternatyw. Chen realizuje zarówno filmy awangardowe, jak i mainstreamowe, skromne filmy kameralne i wysokobudżetowe widowiska, dzieła współczesne i historyczne, arcydzieła i utwory chybione, kręci w kraju i za granicą.

Dorobek Chena można podzielić na okresy z pewnym przybliżeniem. Spójną całość tworzy trylogia zrealizowana na samym początku kariery: *Ósta ziemia (Huang tudǐ)*, *Wielka parada (Da yuebing)* i *Król dzieci (Haizi wang)*; w tym samym paradygmacie mieści się jeszcze *ycie na strunie (Bian zou bian chang)*. Szczytowe jego osiągnięcie –